

MAŁGORZATA KARCZEWSKA

KOZŁOWSKI, ZAJĄC, WRÓBEL – NAJPOPULARNIEJSZE
NAZWISKA ODZWIERZĘCE W POLSCE.
ANALIZA ILOŚCIOWA I JAKOŚCIOWA

WSTĘP

Celem artykułu jest zestawienie i przeanalizowanie pod względem ilościowym i jakościowym najpopularniejszych polskich nazwisk pochodzących od nazw zwierząt. Nie są przedmiotem badań procesy słowotwórcze, które doprowadziły do powstania badanych nazwisk. Analiza wpisuje się w nurt statystyki językoznawczej, który można by określić mianem onometrii bądź antroponimetrii, gdyż bazuje na metodologii zajmującej się mierzaniem częstotliwości występowania określonych nazw własnych, a dokładniej – nazwisk. Badania statystyczne antroponimów oparte na popularności poszczególnych nazwisk, rozumianej jako liczba osób je noszących, przeprowadzono np. na potrzeby stworzenia *Słownika nazwisk współcześnie w Polsce używanych* (red. Kazimierz Rymut, 1992-1994). Katarzyna Skowronek zadaje pytanie, czy istnieją „zależności i tendencje kwantytatywne” (Skowronek 9) znane z badań frekwencyjnych na materiale literackim. Przywoływane przez badaczkę prawo Zipfa zakłada istnienie niewielkiej liczby wyrazów bardzo często występujących i bardzo dużej liczby wyrazów używanych bardzo rzadko, co można odnieść też do listy nazwisk występujących w Polsce. Ten aspekt będzie również przedmiotem analizy, choć w ograniczonym zakresie. Trzeba jednak przytoczyć za Skowronek zastrzeżenie, że „układ antroponimów na liście frekwencyjnej jest (...) splotem najrozmaitszych czynników, w których najogólniejszym jest losowy” (13). Liczba osób noszących dane nazwisko może zależeć wszakże od uwarunkowań historycznych danego regionu czy np. liczby kobiet i mężczyzn w danej rodzinie (po ślubie kobieta zwykle przyjmuje nazwi-

Dr MAŁGORZATA KARCZEWSKA – Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Humanistyczny, Instytut Neofilologii, Zakład Anglistyki; adres do korespondencji: Al. Wojska Polskiego 71a, 65-762 Zielona Góra; e-mail: m.karczewska@in.uz.zgora.pl, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3265-6042>.

sko męża, więc jej nazwisko panięskie nie jest przekazywane kolejnym pokoleniom). Do pewnego stopnia można przypuszczać, że popularność pewnych nazwisk jest związana z kontekstem społeczno-kulturowym, ale nie jest to prosta zależność. Na poparcie tego stanowiska Skowronek przywołuje przykład nazwisk pochodzących od nazw zwierząt: otóż popularność czy istotność danego zwierzęcia w kulturze nie przekłada się w prosty sposób na popularność nazwisk motywowanych jego nazwą (13). Problemem może być samo określenie stopnia popularności danego zwierzęcia w kulturze. Z drugiej strony „pewne procesy językowe (np. procesy powstawania nazwisk) mają swoje źródło w określonych potrzebach i motywacjach pozajęzykowych” (13). Związki między nazwami własnymi a kulturą podkreśla Ewa Rzetelska-Feleszko, propagując badania w nurcie onomastyki kulturowej, opierającej się na „dostrzeganiu związków nazewnictwa z faktami z zakresu kultury” (59). Jak zauważa badaczka, poza „poszukiwaniem tych motywacji nazwotwórczych, które wynikają z określonych zjawisk kultury materialnej i duchowej (...) chodzi o dostrzeganie w nazwach własnych dodatkowych informacji (...). Te dodatkowe informacje mogą się kryć we frekwencji, lokalizacji, chronologii nazw” (59). W tym cytacie widać zasadność badań statystycznych nazwisk i odniesienie ich do realiów kulturowych.

Mając więc świadomość wspomnianych ograniczeń metodologicznych, decydujemy się na przeprowadzenie niniejszej analizy, w której przedmiotem badań będą nazwiska motywowane nazwami zwierząt występujące wśród tysiąca najpopularniejszych polskich nazwisk. Analiza ma na celu wykazanie, które nazwy zwierząt najczęściej pojawiają się w nazwiskach Polaków, co pozwoli wyciągnąć wnioski dotyczące popularności określonych gatunków zwierząt w polskim języku i kulturze.

ROLA NAZWISK W JĘZYKU I KULTURZE

Nazwisko jest nieodłącznym składnikiem tożsamości człowieka we współczesnym świecie, a także elementem służącym do jego identyfikacji. Jak zauważa Maria Malec (*O imionach i nazwiskach* 36), „[w]e współczesnych stosunkach urzędowo-prawnych i obyczajowych istnieje wymóg posiadania nazwiska”. W innej pracy Malec („Nazwy osobowe” 55) zauważa, że „w przypadku nazwiska funkcja identyfikowania i rozróżniania wysuwa się na plan pierwszy”. Nie należy jednak zapominać, że z punktu widzenia kultury i języka, „[n]azwy własne są istotnym składnikiem kultury, środkiem porozumiewania się jednostek ludzkich i społeczeństw, są elementem języka współtworzącym kulturę” (48).

Są także „dziedzictwem przeszłości” (Cieślikowa 229). Zofia Kaleta pisze wprost, że nazwiska „są źródłem wiedzy o historii społecznej i politycznej narodu, o rozwoju kultury i realiach życia oraz o uznawanych wartościach” (5), ich badanie pozwala więc lepiej poznać tło kulturowe ludzi, którzy je noszą. Tym samym nazwisko nie jest tylko elementem funkcjonowania w obiegu administracyjnym, lecz nośnikiem wartości kulturowych, a przy tym jest utożsamiane z godnością (Kaleta 165).

Wśród nazwisk powstałych z wyrażen opisowych najczęściej pojawiają się określenia odmiejscowe, odojcowskie oraz odapelatywne (Malec, *O imionach i nazwiskach* 40). Ta ostatnia kategoria to nazwiska pochodzące od przezwiska wynikającego z posiadania pewnej cechy wyglądu czy charakteru. Poszczególne etapy procesu tworzenia przezwiska tłumaczy Artur Rejter (60-61). Jak zauważa Małgorzata Magda-Czekaj, „[n]azwanie człowieka np. za pomocą nazwy zwierzęcia charakteryzuje konkretną osobę, a motywacja danej nazwy znana jest tylko w momencie kreacji” (152). Należy przy tym zaznaczyć, że „[w] procesie tworzenia nazwiska odapelatywnego [...] nastąpiła zmiana funkcji predykatywnej (opisującej [...]) na referencjalną (wskazującą konkretnego człowieka)” (Kowalik-Kaleta 97). Tym samym „odapelatywne przezwiska i przydomki stały się dziedzicznymi nazwiskami” (98). Podobnie przedstawia ten proces Jan Bystron: „wyraz, złączony z człowiekiem dla celów określenia go, istotnie ustalił się, stracił swą własną treść, przeszedł dziedzicznie na potomków, a wreszcie w dobie stabilizacji nazwisk stał się urzędowym oznaczeniem rodziny” (5). Oznacza to, że osoby noszące dane nazwisko nie muszą przejawiać cech swoich przodków, od których dane nazwisko powstało. Bystron zauważa, że „nazwiska nie tworzą specjalnej kategorii gramatycznej i nie ma wyrazów, które by same przez się były nazwiskami” (5). Następnie badacz dokonuje podziału na „wyrazy rzeczownikowe i przymiotnikowe” (5), przykłady obu typów nazwisk będą uwzględnione w analizie.

NAZWISKA ODZWIERZĘCE

Dla niniejszych rozważań istotne jest wykorzystanie nazw zwierząt jako przezwisk (i później nazwisk). U podstaw tego zjawiska leży fakt, że zwierzęta są nośnikami cech wyglądu (wielkość, kolor, itd.), ale też przypisywanych im kulturowo cech charakteru (spryt, przebiegłość, strachliwość itd.). Znajduje to odzwierciedlenie w języku, chociażby w bogatej frazeologii, a także w niezliczonej liczbie bajek, piosenek, zagadek czy przysłów, których bohaterami są zwierzęta

(por. Bartmiński, Kielak i Niebrzegowska-Bartmińska). Dychotomia człowiek–zwierzę bazuje zazwyczaj na przypisaniu zwierzętom ludzkich cech, często tych negatywnych (Zimnowoda 114). Następnie występowanie u człowieka danej cechy jest podstawą do przypisania mu podobieństwa do zwierzęcia i nazwania jego imieniem (zjawisko to nosi nazwę teriomorfizmu, por. Magda-Czekaj 152). W rezultacie nazwa zwierzęcia staje się przezwiskiem metaforycznym (Kowalik-Kaleta 99-100), a następnie – nazwiskiem. Wyróżnić można dwa główne mechanizmy powstawania nazwisk odzwierzęcych. Nazwiska te mogą być „równe wyrazom pospolitym, które zostały przeniesione do płaszczyzny nazw własnych jako gotowe jednostki językowe” (czyli np. nazwisko *Szpak* równe nazwie ptaka *szpak*, różniące się od nazwy pospolitej pisownią dużą literą), ale też „utworzone od wyrazów pospolitych (...) przez dodanie różnych sufiksów do rzeczowników pospolitych (...)” (Kowalik-Kaleta 96-97). W tym wypadku np. do rzeczownika pospolitego *szpak* dodany jest sufiks *-owski*, co pozwala na utworzenie nazwiska *Szpakowski*. Przedmiotem niniejszego badania nie są zjawiska słowotwórcze prowadzące do powstania określonych nazwisk, rozróżnienie więc mechanizmów ich tworzenia nie jest tak istotne, jak ustalenie, które nazwy zwierząt są w największym stopniu reprezentowane w polskich antroponimach. Teresa Kolber zauważa, że „najwięcej nazwisk jest derywowanych od nazw zwierząt najbliższych otoczenia człowieka” (173), przy tym chodzi zarówno o zwierzęta domowe, jak i leśne, a dodatkowo najliczniejsze są nazwiska pochodzące od rzeczowników w rodzaju męskim. Niniejsza analiza pozwoli zweryfikować te założenia.

METODOLOGIA BADAŃ

Materiał badawczy został wyekscerpowany z listy nazwisk występujących w rejestrze PESEL (stan na 1 lutego 2021 r.). Do korpusu badawczego włączono nazwiska odzwierzęce występujące wśród tysiąca najpopularniejszych nazwisk żeńskich i męskich (bazowano na liczbie osób, osobno kobiet i mężczyzn, które nosiły dane nazwisko). Samo przejrzanie dostępnych danych każe postawić sobie następujące pytania, dotyczące metodologii badań:

1. Czy w analizie uwzględniamy wszystkie nazwiska odzwierzęce (w tym również przymiotniki typu *Wróblewska/i*), czy tylko te tożsame z nazwami zwierząt, czyli rzeczowniki (*Wróbel*)?
2. Czy w analizie uwzględniamy tylko nazwy gatunków, czy też rodzaje (*Zajac*, *Orzeł*)?

3. Czy uwzględniamy nazwy gromad (*Ptak*) lub grup zwierząt (*Pająk*, *Żuk*)?
4. Czy uwzględniamy formy odbiegające od terminologii zoologicznej, ale obecne w języku i kulturze (*Rybka*, *Miś*, *Robak*, *Chrobak*)?
5. Czy nazwiska pochodzące od nazwy tego samego zwierzęcia należy liczyć razem, czy osobno (rzeczownik i przymiotnik, np. *Wróbel* i *Wróblewski/a*, bądź rzeczownik i kilka przymiotników, np. *Rak*, *Rakowska/i* oraz *Raczkowska/i*)?
6. Jak potraktować nazwisko *Kozioł* (i jego przestarzałą formę *Kozieł*)? Nie jest to bowiem nazwa gatunku, lecz określenie samca samicy i kozy (samo nazwisko *Koza* także pojawia się wśród tysiąca najpopularniejszych nazwisk).
7. Rzeczownik *Bąk* może odnosić się zarówno do ptaka wodnego (*Bąk zwyczajny*), jak i do owada (*Bąk bydlęcy*) – w jaki sposób przypisać to nazwisko do określonej kategorii zwierząt?

Refleksja nad powyższymi zagadnieniami doprowadziła do przeprowadzenia kilkustopniowej analizy wyekscerpowanego materiału. W rezultacie do pierwszej części analizy włączono wszystkie nazwiska odzwierzęce, czyli zarówno nazwiska będące nazwami gatunkowymi (*Kos*), jak i formy przymiotnikowe (*Sokolowska/i*), ale też nazwiska będące tożsame z pewnymi kategoriami zwierząt (*Pająk*) czy wręcz z potocznymi nazwami zwierząt (*Miś*). W podobny sposób postępuje Romana Łobodzińska, wyróżniając nazwy rodzajowe, gatunkowe czy też nazwy wskazujące płeć (130), o czym będzie jeszcze mowa. Zebrane nazwiska zostaną ujęte najpierw oddzielnie, a następnie nazwiska pochodzące od tej samej nazwy zwierzęcia zostaną powiązane ze sobą. W dalszej części analizy przedmiotem badań będą więc tylko nazwy gatunków (*Sroka*) oraz rodzajów (*Zajac*, *Orzeł*), od których pochodzą nazwiska. Następnie nazwy zwierząt zostaną podzielone na kategorie: ptaki, ssaki, ryby, owady, co pozwoli stwierdzić, która gromada zwierząt jest reprezentowana najliczniej. Należy wyjaśnić, że na liście nazwisk zawarto wszystkie nazwy zwierząt, także te, które są tożsame z nazwami odnoszącymi się do gatunków niezwierzęcych (*kania* – gatunek grzyba), ludzi (*śpiewak*) bądź przedmiotów (*gąsior*).

ANALIZA DANYCH

Zebrane dane pochodzą z bazy PESEL, w której ujęte są nazwiska osób żyjących. Pod uwagę wzięto tysiąc najpopularniejszych nazwisk, co oznacza w praktyce, że najpopularniejsze nazwisko (*Nowak*) nosi łącznie ponad dwieście

tysięcy osób, a nazwisko z pozycji numer tysięcy nosi łącznie około pięciu tysięcy osób (na liście nazwisk męskich i żeńskich są to inne nazwiska, odpowiednio *Bogdan* i *Szadkowska*). W pierwszym etapie badania z bazy PESEL, zawierającej zestawienie najpopularniejszych nazwisk męskich i żeńskich, wyekscerpowano dane odnoszące się do nazwisk pochodzących od nazw zwierząt. Na tym etapie uwzględniono zarówno rzeczowniki będące tożsame z nazwami zwierząt, jak i pochodzące od nich przymiotniki. Uwzględniono zarówno nazwy gatunkowe, jak i określenia grup czy rodzajów, a także nazwy potoczne czy przestarzałe. W tej części analizy celem było wyłonienie wszystkich nazwisk motywowanych nazwami zwierząt spośród listy tysiąca najpopularniejszych polskich nazwisk. Po przeanalizowaniu danych okazało się, że spośród tysiąca najpopularniejszych nazwisk 122 to nazwiska odzwierzęce, co stanowi około 12%. Sprawdzone też popularność tych nazwisk w populacji. Ponieważ w bazie danych funkcjonuje osobna lista dla nazwisk noszonych przez mężczyzn i przez kobiety (także gdy nazwiska są tożsame, np. *Zajac*), konieczne było zsumowanie danych z obu list. Pełna lista wyekscerpowanych nazwisk wraz z liczbą noszących je osób (łącznie mężczyzn i kobiet) jest przedstawiona w Tabeli 1 w kolejności od najbardziej do najmniej rozpowszechnionego.

Tabela 1. Zestawienie wszystkich nazwisk odzwierzęcych i liczby osób, które się nimi posługują

Nazwisko	Liczba osób	Nazwisko	Liczba osób	Nazwisko	Liczba osób
Kozłowska/i	75 001	Żukowska/i	14 618	Skowronek	7584
Zajac	54 811	Kaczor	14 459	Kotowska/i	7574
Wróbel	50 178	Gołębiowska/i	14 263	Kogut	7540
Dudek	46 321	Rak	13 638	Koza	7498
Sikora	44 219	Gołębiowska/i	13 328	Żuk	7396
Baran	41 629	Żurawska/i	13 268	Bąkowska/i	7297
Wróblewska/i	38 724	Czyż	13 206	Robak	7297
Bąk	36 395	Drozd	12 821	Kaniewska/i	7215
Wilk	35 170	Ptak	12 683	Niedźwiecka/i	7191
Sokołowska/i	34 315	Gil	12 463	Jarząbek	7175
Lis	33 222	Kulik	12 408	Kos	7110
Mazurek	31 963	Słowik	12 336	Ryś	7097
Sikorska/i	27 595	Kaczyńska/i	11 931	Miśkiewicz	7094

Nazwisko	Liczba osób	Nazwisko	Liczba osób	Nazwisko	Liczba osób
Baranowska/i	26 231	Szczygieł	11 702	Tracz	6976
Kania	25 535	Skowron	11 637	Kruczek	6744
Mucha	24 401	Gąsior	11 536	Liszka	6283
Kozioł	24 249	Gawron	11 469	Krukowska/i	6211
Zięba	23 825	Rakowska/i	11 364	Kawka	6191
Kowalik	23 500	Królikowska/i	10 990	Gacek	6176
Orłowska/i	22 371	Gawrońska/i	10 589	Turowska/i	6069
Kot	21 574	Rybicka/i	10 468	Bobrowska/i	6029
Kruk	21 420	Kaczorowska/i	10 190	Śledź	5973
Sowa	20 885	Sokół	9934	Rybka	5970
Jastrzębska/i	20 727	Mroczek	9686	Śpiewak	5944
Karpińska/i	20 493	Wrońska/i	9577	Gąsiorek	5823
Czajkowska/i	20 188	Czyżewska/i	9545	Szczurek	5675
Wrona	17 740	Misiak	9455	Raczkowska/i	5664
Pająk	17 373	Borowiec	9386	Osowska/i	5580
Wilczyńska/i	17 356	Zajązkowska/i	9364	Kokoszka	5569
Kurowska/i	17 051	Karaś	9337	Orzeł	5560
Owczarek	16 697	Lisiecka/i	9261	Jaskulska/i	5502
Sobolewska/i	16 656	Wilczek	9143	Chrobak	5459
Mazurkiewicz	16 646	Raczyńska/i	8866	Szpak	5435
Barańska/i	16 377	Gąsiorowska/i	8844	Szczygielska/i	5417
Sroka	16 089	Gołąb	8579	Gołąbek	5395
Skowrońska/i	15 894	Drozdowska/i	8548	Piskorz	5304
Lisowska/i	15 681	Czapla	8515	Dzikowska/i	5295
Kozieł	15 570	Grzywacz	8444	Okoń	5146
Muszyńska/i	15 212	Kuc	8195	Łoś	5124
Czajka	14 898	Bielak	8181	Miś	5017
Czaja	14 704	Mroczkowska/i	7878	SUMA	1 781 590

Z dostępnych danych wynika, że wśród tych nazwisk pierwsze miejsce zajmuje *Kozłowska/i* (nazwisko to nosi 75 001 osób), drugie – *Zajac* (54 811

osób), a trzecie – *Wróbel* (50178 osób). Ostatnie trzy miejsca wśród tysiąca najpopularniejszych nazwisk zajmują: *Okoń* (5146 osób), *Łoś* (5124 osoby) oraz *Miś* (5017 osób). Łączna liczba osób posługujących się nazwiskiem odzwierzęcym wynosi ponad milion siedemset osiemdziesiąt tysięcy, co stanowi mniej niż 5% populacji (według danych dostępnych na stronie Głównego Urzędu Statystycznego w dniu 30 czerwca 2021 r. ludność Polski liczyła 38 162 000 osób). Bez porównania powyższych liczb z danymi odnoszącymi się do innych rodzajów nazwisk, np. patronimicznych typu *Wojciechowski*, trudno jest jednoznacznie określić, która grupa nazwisk jest najliczniejsza. Wydaje się jednak, że nazwiska odzwierzęce stanowią istotną część nazwisk w Polsce. Warto podkreślić, że przeanalizowano tysiąc najpopularniejszych polskich nazwisk jako te najbardziej reprezentatywne. Liczebność osób noszących nazwiska znajdujące się na liście mieści się w przedziale od 75 001 do 5017, co oznacza, że najpopularniejsze nazwisko na liście nosi piętnaście razy więcej osób niż nazwisko najmniej popularne. Porównanie liczby osób noszących dziesięć najpopularniejszych i dziesięć najmniej popularnych nazwisk z listy potwierdza prawo Zipfa, gdyż różnica między liczbą osób noszących nazwisko z miejsc 1. (*Kozłowska/i*) oraz 10. (*Sokolowska/i*) wynosi 220%, podczas gdy w grupie nazwisk najmniej popularnych różnica tego rzędu pojawia się między nazwiskiem *Miś* a *Rakowska/i*, a przedział ten zawiera 63 nazwiska. Z kolei różnica między dziesięcioma najmniej popularnymi nazwiskami (*Jaskulska/i* oraz *Miś*) wynosi około 10%. Tym samym widać, że istnieje wiele nazwisk o podobnie niskim poziomie frekwencji, a niewiele nazwisk szeroko rozpowszechnionych. Zebrane dane wymagają dokładniejszych badań statystycznych, co wykracza poza ramy tej pracy, skoncentrowanej w dużej mierze na aspektach kulturowych.

Z listy wynika, że wśród zwierząt, od których nazw powstało dziesięć najpopularniejszych nazwisk odzwierzęcych, znajdują się: *koziół*, *zajac*, *wróbel*, *dudek*, *sikora*, *baran*, *bąk*, *wilk* i *sokół*. Są to nazwy zarówno ptaków, jak i ssaków (oraz *bąk*, który jest też nazwą owada), będących zwierzętami żyjącymi w Polsce. Niewątpliwie więc przyczyną popularności tych nazwisk jest obecność zwierząt w otaczającym środowisku i związane z tym przenikanie ich nazw do języka i kultury. Najprawdopodobniej to z tego powodu na liście tysiąca najpopularniejszych nazwisk brak nazwisk pochodzących od nazw zwierząt egzotycznych. Niektóre z nich pojawiają się w bazie danych PESEL na dalszych miejscach (poza pierwszym tysiącem), np. *Lew* (1165 osób) czy *Słoń* (760), a innych, np. *Tygrys* czy *Żyrafa*, nie ma wcale. Co ciekawe, wśród nazw zwierząt będących podstawą najpopularniejszych nazwisk odzwierzęcych przeważają zwierzęta dziko żyjące, a nie zwierzęta domowe. Wyjątkiem jest *baran* i *koziół*, jeśli uznamy, że oznacza

on samca kozy, a nie sarny. Na miejscach od 11. do 122. pojawiają się nazwiska motywowane następującymi nazwami zwierząt domowych (w szerszym znaczeniu – gospodarskich): *kot*, *kura*, *owczarek*, *kaczor*, *gołąb*, *kaczka*, *gąsior*, *królik*, *kuc*, *kogut* i *koza*. Stanowią one około jednej dziesiątej nazwisk, a dodatkowo warto zauważyć, że kaczor, kaczka, gołąb i królik mogą zostać zakwalifikowane zarówno do zwierząt domowych, jak i dziko żyjących. Niewątpliwie należy podkreślić brak na powyższej liście nazwisk motywowanych nazwami najpopularniejszych zwierząt towarzyszących człowiekowi, takich jak pies, krowa, koń czy świnia. W całej bazie danych PESEL nazwisko *Koń* nosi 690 osób, nazwisko *Krowa* i *Świnia* nie pojawia się ani razu, obecne są tylko formy przymiotnikowe, np. *Świniarska/i* (3230 osób), *Świniańska/i* (160 osób), *Krowicka/a* (1146 osób) czy forma rzeczownikowa *Świniarek* (120 osób). Podobnie w bazie brak nazwiska *Pies*, lecz obecne są nazwiska *Piesio* (493 osoby) oraz *Piesek* (22 osoby). Na liście tysiąca najpopularniejszych nazwisk pojawia się natomiast nazwisko *Owczarek*, tożsame z nazwą grupy ras psów służących człowiekowi. Niska popularność nazwisk pochodzących od tak powszechnie towarzyszących człowiekowi zwierząt zmusza do refleksji nad przyczynami tego zjawiska. Najprawdopodobniej w grę wchodzi konotacje świni z brudem, a także potoczne znaczenie świni jako „człowieka, który wyrządził komuś krzywdę” oraz „człowieka zachowującego się nieprzyzwoicie” (SJP PWN online). Podobnie krowa to nie tylko nazwa zwierzęcia, ale także „kobieta niezgrabna, ociężała, leniwa” czy wręcz „duży, ciężki przedmiot” (SJP PWN online). Słownik PWN online przy haśle *pies* zaznacza, że jest to także „rodzaj wyzwiska”, z kolei *koń* to oprócz zwierzęcia także zabawka, figura szachowa i przyrząd gimnastyczny, ale też „członek męski” (SJP PWN online). Ponieważ wspomniane nazwy zwierząt funkcjonują w języku polskim jako obraźliwe określenia ludzi, fakt ten może wpływać na niską popularność pochodzących od nich nazwisk. Powyższe rozważania wskazują, że przytaczana teza, jakoby najwięcej nazwisk pochodziło od nazw zwierząt najbliższych człowiekowi, nie znajduje pełnego potwierdzenia. Z jednej strony istotnie popularne są nazwiska pochodzące od nazw zwierząt funkcjonujących w bezpośrednim otoczeniu człowieka, jak kozioł, wróbel czy baran, ale z drugiej – brakuje nazwisk pochodzących od udomowionych zwierząt takich jak pies, świnia czy krowa, a jednocześnie pojawiają się nazwiska pochodzące od rzadziej spotykanych zwierząt, jak kowalik czy czajka. Można więc wysnuć wniosek, że o popularności danych nazwisk decydują bardziej złożone czynniki.

W celu uproszczenia dalszej analizy nazwiska pochodzące od jednej nazwy zwierzęcia zestawiono razem, co pozwoli lepiej zobrazować popularność poszczególnych nazw zwierząt (Tabela 2).

Tabela 2. Zestawienie nazwisk pochodzących od nazwy jednego zwierzęcia

Nazwisko	Liczba osób	Nazwisko	Liczba osób	Nazwisko	Liczba osób
Kozłowska/i Kozioł Kozieł	75 001 24 249 15 570	Sobolewska/i	16 656	Bielak	8181
Zajac Zajczkowska/i	54 811 9364	Sroka	16 089	Kogut	7540
Wróbel Wróblewska/i	50 178 38 724	Skowrońska/i Skowron Skowronek	15 894 11 637 7584	Koza	7498
Dudek	46 321	Żukowska/i Żuk	14 618 7396	Robak Chrobak	7297 5459
Sikora Sikorska/i	44 219 27 595	Kaczor Kaczorowska/i Kaczyńska/i	14 459 10 190 11 931	Jarząbek	7175
Baran Baranowska/i Barańska/i	41 629 26 231 16 377	Gołębowska/i Gołębiowska/i Gołąb Gołąbek	14 263 13 328 8579 5395	Kos	7110
Bąk Bąkowska/i	36 395 7297	Rak Rakowska/i Raczyńska/i Rackowska/i	13 638 11 364 8866 5664	Ryś	7097
Wilk Wilczyńska/i Wilczek	35 170 17 356 9143	Żurawska/i	13 268	Tracz	6976
Sokołowska/i Sokół	34 315 9934	Czyż Czyżewska/i	13 206 9545	Liszka	6283
Lis Lisowska/i Lisiecka/i	33 222 15 681 9261	Drozd Drozdowska/i	12 821 8548	Kawka	6191
Mazurek Mazurkiewicz	31 963 16 646	Ptak	12 683	Gacek	6176
Kania Kaniewska/i	25 535 7215	Gil	12 463	Turowska/i	6069
Mucha	24401	Kulik	12 408	Bobrowska/i	6029

Nazwisko	Liczba osób	Nazwisko	Liczba osób	Nazwisko	Liczba osób
Muszyńska/i	15 212				
Zięba	23 825	Słowik	12 336	Śledź	5973
Kowalik	23 500	Szczygieł Szczygielska/i	11 702 5417	Śpiewak	5944
Orłowska/i Orzeł	22 371 5560	Gąsior Gąsiorowska/i Gąsiorek	11 536 8844 5823	Szczurek	5675
Kot Kotowska/i	21 574 7574	Gawron Gawrońska/i	11 469 10 589	Osowska/i	5580
Kruk Kruczek Krukowska/i	21 420 6744 6211	Królikowska/i	10 990	Kokoszka	5569
Sowa	20 885	Rybicka/i Rybka	10 468 5970	Jaskulska/i	5502
Jastrzębska/i	20 727	Mroczek Mroczkowska/i	9686 7878	Szpak	5435
Karpińska/i	20 493	Misiak Niedźwiecka/i Miśkiewicz Miś	9455 7191 7094 5017	Piskorz	5304
Czajkowska/i Czajka Czaja	20 188 14 898 14 704	Borowiec	9386	Dzikowska/i	5295
Wrona Wrońska/i	17 740 9577	Karaś	9337	Okoń	5146
Pająk	17 373	Czapla	8515	łoś	5124
Kurowska/i	17 051	Grzywacz	8444		
Owczarek	16 697	Kuc	8195		

Zaprezentowane w Tabeli 2 zestawienie, które opierało się na powiązaniu nazwisk z nazwami zwierząt, wiązało się z dylematami metodologicznymi dotyczącymi kilku przykładów. Po pierwsze, czy nazwisko *Koza* powiązać z *Kozłow-*

skali, Kozioł i Kozieł? Jest to pytanie, na które trudno udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Z jednej strony, kozioł to samiec kozy (ale też sarny), lecz z drugiej – w przypadku zwierząt gospodarskich płęć takich zwierząt jak koza czy bydło domowe (krowa i byk) ma istotne znaczenie dla ich funkcjonowania u boku człowieka. Jak zauważa Jerzy Biniewicz, „kluczowym kryterium dyferencjacji” w przypadku zwierząt była (i jest) „użyteczność zwierząt w świecie człowieka” (11), z czego wynika chociażby prosty podział na ssaki domowe i dzikie. W podobnym tonie wyraża się Monika Żółkoś, według której człowiek dzieli zwierzęta według ról, jakie przyznano zwierzętom w ludzkim świecie. Stąd podział na „zwierzęta domowe i dzikie, na produkty mięsne i «kudłate dzieci», na obiekty laboratoryjnych badań i trofea myśliwskie” (37). Z uwagi na wspomniane kwestie zdecydowano się potraktować nazwisko *Koza* jako oddzielne nazwisko. Podobnie oddzielnymi nazwiskami są *Kogut* i *Kurowska/i*, choć pochodzą od określenia samca i samicy tego samego gatunku – kury domowej (oraz innych kuraków, np. cietrzewia czy bażanta). Rozróżnienie tych zwierząt z uwagi na ich płęć opiera się w tym wypadku na kulturowo zakorzenionej konotacji koguta, odgrywającego dużą rolę w kulturze i wierzeniach (por. Kowzan). W tym wypadku to właśnie płęć i związane z nią cechy koguta jako samca odróżniają go od kury-samicy. Z drugiej strony nazwiska *Miś*, *Miśkiewicz*, *Misiak* oraz *Niedźwiecka/i* są motywowane zarówno potoczną, jak i naukową nazwą tego samego zwierzęcia, niedźwiedzia, który potocznie nazywany jest *misiem*. W tych przypadkach aspekt kulturowy i praktyczny przeważa nad wiedzą naukową, bazując niejako na *Językowym Obrazie Świata*, który jest „potoczną interpretacją rzeczywistości z punktu widzenia przeciętnego użytkownika języka” (Bartmiński 14). Z kolei w przypadku nazwisk *Grzywacz* i *Bielak* brak powiązania ich z nazwiskami odpowiednio *Gołąb* i *Zajac* jest uwarunkowane faktem, że są to nazwy określonych gatunków przedstawicieli rodziny czy rodzaju zwierząt. Należy w tym miejscu zauważyć, że o ile przyrodnicy, zoologowie posługują się pełnymi nazwami gatunkowymi, np. *niedźwiedź brunatny*, *gołąb skalny* czy *lis rudy/pospolity*, w języku ogólnym funkcjonują nazwy skrócone do pierwszego członu. Tym samym nazwy rodzajów obejmujące szereg gatunków (np. *orzeł* – *orzeł przedni*, *orzeł bielik* czy *zajac* – *zajac szarak*, *zajac bielak* itd.) w języku ogólnym funkcjonują jako nazwy danego gatunku czy typu zwierzęcia. Zjawisko to można uzasadnić, po pierwsze, kwestią ekonomii językowej, a po drugie – brakami w wiedzy merytorycznej u niespecjalistów. Z kolei nazwiska pochodzące od formy podstawowej i zdrobnienia (*Gołąb* i *Gołąbek* czy *Gąsior* i *Gąsiorek*) ujęto razem.

Analizując dane zawarte w powyższej tabeli, warto odnotować, że w niektórych przypadkach forma rzeczownikowa jest bardziej powszechna niż forma przymiotnikowa (np. *Wróbel* i *Wróblewska/i*), a w innych popularniejsza jest forma przymiotnikowa niż forma rzeczownikowa (*Sokołowska/i* oraz *Sokół*). Trudno jednoznacznie wskazać przyczynę tego zjawiska.

Aby przekonać się, które nazwy zwierząt są podstawą dla największej liczby polskich nazwisk, nazwiska zawarte w Tabeli 2 skrócono do nazw zwierząt, od których pochodzą, czyli np. *Kozłowska/i*, *Kozioł* i *Kozieł* zostały skrócone do nazwy zwierzęcia *koziół*. W ten sposób uzyskano listę 76 nazw zwierząt, zawartych w Tabeli 3, uszeregowanych od najbardziej do najmniej rozpowszechnionej.

Tabela 3. Zestawienie nazw zwierząt, od których pochodzą nazwiska, z liczbą osób je noszących

Nazwa zwierzęcia	Liczba osób	Nazwa zwierzęcia	Liczba osób	Nazwa zwierzęcia	Liczba osób
Kozioł	114 820	Czyż	22 751	Kuc	8195
Wróbel	88 902	Gawron	22 058	Bielak	8181
Baran	84 237	Żuk	22 014	Kogut	7540
Sikora	71 814	Drozd	21 369	Koza	7498
Zając	64 175	Sowa	20 885	Jarząbek	7175
Wilk	61 669	Jastrząb	20 727	Kos	7110
Lis	58 164	Karp	20 493	Ryś	7097
Czajka	49 790	Mroczek	17 564	Tracz	6976
Mazurek	48 609	Pająk	17 373	Liszka	6283
Dudek	46 321	Szczygieł	17 119	Kawka	6191
Sokół	44 249	Kura	17 051	Gacek	6176
Bąk	43 692	Owczarek	16 697	Tur	6069
Gołąb	41 565	Sobol	16 656	Bóbr	6029
Mucha	39 613	Sroka	16 089	Śledź	5973
Rak	39 532	Żuraw	13 268	Śpiewak	5944
Kaczor	36 580	Robak	12 756	Szczur	5675
Skowronek	35 115	Ptak	12 683	Osa	5580
Kruk	34 375	Gil	12 463	Kokoszka	5569
Kania	32 750	Kulik	12 408	Jaskółka	5502

Nazwa zwierzęcia	Liczba osób	Nazwa zwierzęcia	Liczba osób	Nazwa zwierzęcia	Liczba osób
Kot	29 148	Słownik	12 336	Szpak	5435
Niedźwiedź	28 757	Królik	10 990	Piskorz	5304
Orzeł	27 931	Ryba	16 438	Dzik	5295
Wrona	27 317	Borowiec	9386	Okoń	5146
Gąsior	26 203	Karaś	9337	łoś	5124
Zięba	23 825	Czapla	8515		
Kowalik	23 500	Grzywacz	8444		

Dane zawarte w Tabeli 3 pokazują nieco odmienną kolejność nazw zwierząt, od których pochodzą najpopularniejsze nazwiska, niż ranking popularności poszczególnych nazwisk widoczny w Tabeli 1. Miejsce pierwsze zajmuje *koziół*, drugie – *wróbel*, a trzecie – *baran*. Ostatnie trzy miejsca zajmują *dzik*, *okoń* i *łoś*. Porównując liczbę osób noszących nazwisko pochodzące od nazwy zwierzęcia *koziół* do liczby osób noszących nazwisko pochodzące od nazwy *łoś*, można zauważyć, że ta pierwsza nazwa jest ponad 22 razy bardziej rozpowszechniona niż ta druga.

Tym, co wydaje się znaczące dla przedmiotowej analizy, jest ustalenie, jakie grupy (fachowo mówiąc – gromady) zwierząt są najliczniej reprezentowane wśród polskich nazwisk. W tym celu pogrupowano nazwiska według przynależności zwierząt do poszczególnych gromad. Analiza wykazała, że nazwiska pochodzące od nazw 22 ssaków noszą 577 602 osoby, nazwiska pochodzące od 41 nazw gatunków ptaków (w tym nazwisko *Sowa*, odnoszące się do rzędu ptaków, oraz samo nazwisko *Ptak*) nosi 998 146 osób, siedem nazwisk pochodzących od nazw zwierząt wodnych (ryby i rak) noszą 102 223 osoby. Rak nie należy do gromady ryb, nie jest kręgowcem, ale z uwagi na zbieżne z rybami środowisko życia, jak również powiązanie kulturowe (widoczne w powiedzeniu *Na bezrybiu i rak ryba*), został on dołączony do tej grupy. W tym podejściu uwzględniono znaną z *Językowego Obrazu Świata* rozbieżność między wiedzą naukową a konceptualizacją świata przez użytkowników języka (por. Kępa-Figura 47-48). Ostatnią wyróżnioną grupę stanowią pozostałe bezkręgowce, owady i pająk, także z uwzględnieniem potocznych nazw *robak* i *liszka*. Nazwiska pochodzące od tych siedmiu nazw zwierząt nosi 147 311 osób. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że nazwiska pochodzące od nazwy *bąk* były liczone dwukrotnie – w grupie ptaków i owadów, z uwagi na wspomniany wcześniej fakt, że *bąk* to nazwa zarówno ptaka, jak i owada.

Z analizy zebranych danych wynika, że najwięcej nazwisk zawartych w korpusie pochodzi od nazw ptaków i jednocześnie są to najpopularniejsze nazwiska (nosi je największa liczba osób). Na drugim miejscu znajdują się nazwy ssaków. Na trzecim miejscu pod względem liczby nazwisk znalazły się *ex aequo* ryby i rak oraz owady i pająk, przy czym nazwiska pochodzące od nazw zwierząt należących do tej drugiej grupy są popularniejsze (Tabela 4).

Tabela 4 Liczba nazwisk i osób je noszących pochodzących od danej gromady / grupy zwierząt

Gromada / grupa zwierząt	Liczba nazwisk pochodzących od ich nazw	Liczba osób noszących nazwiska pochodzące od nazw tej gromady / grupy zwierząt
Ptaki	41	998 146
Ssaki	22	557 602
Owady i pająk	7	147 311
Ryby i rak	7	102 223

Warto zadać sobie pytanie o przyczyny tych rozbieżności. Otóż popularność nazwisk pochodzących od nazw ptaków można powiązać z mnogością ich gatunków; jest ich około dziesięć tysięcy, z czego w Polsce żyje 450 gatunków¹. Jest to więc liczna grupa zwierząt będących znaczącym elementem przyrody. Dla porównania liczba ssaków dziko żyjących wynosi około 100 gatunków². Do obu tych liczb należy także dodać nazwy zwierząt udomowionych. Obecność wielu nazw gatunkowych ptaków wśród antroponimów świadczy o znajomości tych nazw, a pośrednio – o znajomości gatunków. Z drugiej strony, liczba gatunków owadów występujących w Polsce jest szacowana na kilkadziesiąt tysięcy, ale wiele z nich jest niezbadanych przez naukowców i nieznanymi użytkownikom języka. Pod tym względem owady odgrywają mniej znaczącą rolę w kulturze (pomijając te najbardziej znane, takie jak mucha czy pszczoła), wydaje się też, że wiele z nich jest traktowanych po prostu jako „robaki”, bez specjalnego różniczenia gatunkowego. Jeśli zaś chodzi o ryby, to liczbę ich gatunków żyjących w naszym kraju określa się na około 100³. Pełnią one znaczącą rolę w codziennym życiu jako źródło pokarmu i są obecne w kulturze (także w aspekcie religijnym), co jednak nie przekłada się na podobny poziom popularności ich nazw wśród antroponimów. Tym samym potwierdza się opinia Katarzyny Sko-

¹ Internetowe królestwo zwierząt, zwierzetainformacje.pl/ptaki-polskie/, dostęp 15.01.2022.

² Wigierski Park Narodowy, www.wigry.org.pl/fauna/ssaki_pl.htm, dostęp 18.01.2022.

³ Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie, wody.gov.pl/nasze-dzialania/ryby-w-wo-dach-polskich, dostęp 18.01.2022.

wronek przytoczona na początku artykułu, że ważność danego zwierzęcia w kulturze i jego powszechne występowanie nie musi przekładać się na popularność nazwiska pochodzącego od jego nazwy.

WNIOSKI

Przeprowadzone badanie pozwala wysnuć pewne wnioski. Nazwiska odzwierzęce, wchodzące w skład nazwisk odapelatywnych, są zauważalną grupą wśród polskich nazwisk. W tym przypadku nazwa zwierzęcia konotuje określoną cechę wyglądu bądź charakteru, a dostrzeżenie danej cechy było podstawą stworzenia przezwiska człowieka posiadającego tę cechę. Wraz z upływem czasu przezwisko stawało się nazwiskiem, przekazywanym z pokolenia na pokolenie. Analiza listy najpopularniejszych polskich nazwisk wskazuje, że pochodzą one przede wszystkim od nazw ptaków i ssaków wolnożyjących w Polsce. Wyjątkiem jest *koziół* i *baran*. Istotny jest brak nazwisk pochodzących od nazw popularnych i ważnych zwierząt gospodarskich, takich jak *krowa*, *świnia*, *koń* czy *pies*. Do pewnego stopnia może być to wynik ich negatywnej konotacji widocznej także we frazeologii i językowym obrazie świata. Z drugiej strony, *koziół* i *baran* także konotują negatywne cechy, przede wszystkim upór i głupotę, a mimo to nazwiska pochodzące od tych nazw zwierząt są popularne. Uderzające jest zróżnicowanie nazwisk pochodzących od gatunków ptaków: na 76 nazw zwierząt, od których pochodzą nazwiska, 41 to nazwy ptaków, co stanowi niemal 54%. Świadczy to o obecności ptaków w świadomości Polaków i naszej kulturze. Analiza liczby osób posługujących się nazwiskami odzwierzęcymi potwierdza prawdziwość prawa Zipfa w tym obszarze: istnieje stosunkowo niewiele nazwisk odzwierzęcych licznie reprezentowanych przy znacznej liczbie nazwisk mało popularnych. Zagadnienie wymaga z pewnością dalszych badań, także na innych danych.

BIBLIOGRAFIA

- Bartmiński, Jerzy. *Językowe podstawy obrazu świata*. Wyd. 2. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2007.
- Bartmiński, Jerzy, Olga Kielak i Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska. *Dlaczego wąż nie ma nóg? Zwierzęta w ludowych przekazach ustnych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2015.
- Biniewicz, Jerzy. „Zwierzęta w dyskursie naukowym”. *Bestie, żywy inwentarz i bracia mniejsi. Motywy zwierzęce w mitologiach, sztuce i życiu codziennym*, red. Piotr Kowalski, Katarzyna Łeńska-Bąk i Magdalena Sztandara, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2007, ss. 9-19.

- Bystroń, Jan St. *Nazwiska polskie*. Książnica Atlas, 1936.
- Cieślikowa, Aleksandra. „Normatywny aspekt nazw własnych”. *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, red. Robert Mrózek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2004, ss. 229-239.
- Kaleta, Zofia. *Nazwisko w kulturze polskiej*. PAN, 1998.
- Kępa-Figura, Danuta. *Kategoryzacja w komunikacji językowej: na przykładzie leksemu ptak*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2007.
- Kolber, Teresa. „Nazwiska od nazw zwierząt w dziewiętnastowiecznych księgach parafialnych dekanatu wadowickiego”. *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica*, t. 4, 2008, ss. 156-178.
- Kowalik-Kaleta, Zofia. *Historia nazwisk polskich na tle społecznym i obyczajowym (XII-XV wiek)*. T. 1. PAN, 2007.
- Kowzan, Jacek. „Kogut, czyli przyczynek do pewnej zwierzęcej ambiwalencji w kulturze”. *Bestie, żywy inwentarz i bracia mniejsi. Motywy zwierzęce w mitologiach, sztuce i życiu codziennym*, red. Piotr Kowalski, Katarzyna Łeńska-Bąk i Magdalena Sztandara, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2007, ss. 121-132.
- Łobodzińska, Romana. „Zwierzę w nazwisku”. *Język a kultura*, 15, *Opozycja homo-animal w języku i kulturze*, red. Anna Dąbrowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003, ss. 129-134.
- Magda-Czekaj, Małgorzata. „Świat przyrody widziany przez nazwiska pochodzenia gwarowego”. *Onomastica*, nr 60, 2016, ss. 151-162.
- Malec, Maria. „Nazwy osobowe – ich rodzaje, pochodzenie i funkcje”. *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, red. Robert Mrózek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2004, ss. 47-63.
- Malec, Maria. *O imionach i nazwiskach w Polsce. Tradycja i współczesność*. TMJP, 1996.
- Rejter, Artur. *Nazwy własne w kon/tekstach kultury*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2019.
- Rzetelska-Feleszko, Ewa. „Onomastyka kulturowa”. *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, red. Aleksandra Cieślikowa, Barbara Czopek-Kopciuch i Katarzyna Skowronek, Wydawnictwo PANDIT, 2007, ss. 57-62.
- Skowronek Katarzyna. *Współczesne nazwisko polskie. Studium statystyczno-kognitywne*. Wydawnictwo Naukowe DWN, 2001.
- Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*. T. 1-10., red. Kazimierz Rymut, Instytut Języka Polskiego PAN, 1992-1994.
- Zimnowoda, Joanna. „Opozycja *homo-animal* w ekspresywnych zwrotach językowych”. *Opozycja homo-animal w języku i kulturze*, red. Anna Dąbrowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003, ss. 103-115. *Język a kultura*, 15.
- Żółkoś, Monika. „Mikro-formy i makro-łęk. Owady jako wyzwanie dla animal studies”. *Zwierzęta i ich ludzie. Zmierzch antropocentrycznego paradygmatu*, red. Anna Barcz i Dorota Łagodzka, Instytut Badań Literackich PAN, 2015, ss. 34-45.

STRONY INTERNETOWE

- Główny Urząd Statystyczny. stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stan-i-struktura-ludnosc-i-oraz-ruch-naturalny-w-przekroju-terytorialnym-stan-w-dniu-30-06-2021,6,30.html. Dostęp 26.01.2022.
- Internetowe królestwo zwierząt. zwierzetainformacje.pl/ptaki-polskie/. Dostęp 15.01.2022.

Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie. wody.gov.pl/nasze-dzialania/ryby-w-wodach-polskich. Dostęp 18.01.2022.

Rejestr PESEL. dane.gov.pl/pl/dataset/568,nazwiska-wystepujace-w-rejestrze-pesel. Dostęp 05.01.2022.

Słownik Języka Polskiego PWN online, sjp.pwn.pl. Dostęp 14.01.2022.

Wigierski Park Narodowy. www.wigry.org.pl/fauna/ssaki_pl.htm. Dostęp 18.01.2022.

KOZŁOWSKI, ZAJĄC, WRÓBEL –
NAJPOPULARNIEJSZE NAZWISKA ODZWIERZĘCE W POLSCE:
ANALIZA ILOŚCIOWA I JAKOŚCIOWA

S t r e s z c z e n i e

Nazwiska pochodzące od nazw zwierząt bazują na przypisywaniu zwierzętom określonych cech wyglądu i charakteru i następnie przenoszeniu tych cech na określonych ludzi. W badaniu wyekscerpowano 122 nazwiska pochodzące od nazw zwierząt spośród tysiąca najpopularniejszych polskich nazwisk. Celem analizy było sprawdzenie, od których nazw zwierząt te nazwiska pochodzą, czy są to zwierzęta udomowione czy dzikie, do jakich gromad należą, a także zweryfikowanie, czy popularność danego gatunku w życiu ludzkim i kulturze przekłada się na wysoką częstotliwość nazwisk motywowanych ich nazwą. Okazało się, że nie ma prostego przełożenia w tym zakresie, a najwięcej nazwisk pochodzi od nazw gatunków ptaków. Ponadto potwierdzono prawidłowość tzw. prawa Zipfa, według którego istnieje nieduża liczba bardzo popularnych nazwisk i duża liczba nazwisk mało popularnych.

Słowa kluczowe: onomastyka; antroponimia; nazwiska odzwierzęce; popularność nazwisk; gatunki i gromady zwierząt; prawo Zipfa

KOZŁOWSKI, ZAJĄC, WRÓBEL –
THE MOST POPULAR ANIMAL SURNAMES IN POLAND:
A QUANTITATIVE AND QUALITATIVE ANALYSIS

S u m m a r y

Animal surnames are based on assigning certain features of appearance and character to animals and then transferring these features to specific people. In this study, 122 surnames deriving from animal names were taken from the thousand most popular Polish surnames. The analysis aims to check which animal names these surnames come from, whether these are domestic or wild animals, to which groups they belong, and to verify whether the popularity of a given species in human life and culture translates into a high frequency of surnames motivated by their name. It turns out that there is no simple relationship in this regard, and most of the surnames come from the names of bird species. In addition, the principle of Zipf's law, according to which there are a small number of very popular surnames and a large number of unpopular surnames, was confirmed.

Keywords: onomastics; anthroponimics; animal surnames; popularity of surnames; species and groups of animals; Zipf's law